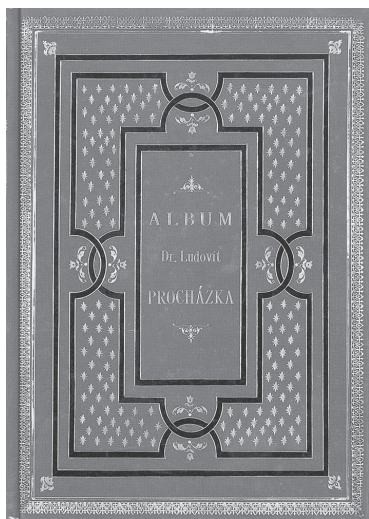

Album Jana Ludevíta Procházky z let 1860 – 1888 / The Procházka Album (1860–1888)

K vydání připravila Jana VOJTĚŠKOVÁ. Praha : KLP – Koniasch Latin Press a Národní muzeum, 2013. LXVI + 350 stran. ISBN 978-80-87773-00-0 (KLP), ISBN 978-80-7036-383-6 (NM)

Roku 2013 vydalo pražské nakladatelstvo Koniasch Latin Press v spolupráci s českým Národním muzeem pramenno-kritickú edíciu Albumu Jana Ludevíta Procházky z rokov 1860 až 1888. Album, ktorý je súčasťou zbierkových fondov Národného muzea – Českého muzea hudby v Prahe, predstavuje unikátny súbor Procházkoví adresovanej a väčšinou doposiaľ nevydanej korešpondencie a pamätných zápisov, vrátane niekoľkých listov, ktoré majú iného adresáta. Význam tejto vzácnej pamiatky z druhej polovice 19. storočia podčiarkuje jej kvalitné pramenno-kritické spracovanie, reprezentatívna výtvarná adjustáž na kriedovom papieri, atraktívna pevná väzba knihy s aplikáciou súdobých výtvarných knižných motívov, a napokon aj bilingválny český a anglický text, vďaka čomu je publikácia prístupná nielen českému (a slovenskému), ale aj zahraničnému záujemcovi o danú problematiku. Edícia ako súčasť riešenia grantového projektu Národného muzea bola podporená

Ministerstvom kultúry ČR v rámci inštitucionálneho financovania koncepčného rozvoja výskumnej organizácie Národní muzeum a aj vydaná s podporou spomínaného ministerstva.

Meno významnej osobnosti pražského hudobného života 60. a 70. rokov 19. storočia Ludevíta Procházku je známe aj v slovenskej hudobnohistorickej spisbe. Ako podporovateľ a priaznivec hudobného skladateľa Jána Levoslava Bellu sa zasadil o to, aby Bellove diela zazneli v 70. rokoch 19. storočia v Prahe, medzi nimi pôvodná premiéra symfonickej básne *Osud a ideál* (1876). Vďaka Procházkovi sa Bella na svojej študijnej ceste (1873), ktorá zahrnovala aj pobyt v Prahe, osobne zoznámil s významnými súvekými českými skladateľmi, a napokon bol to – prísne vzaté – práve on, kto stál v pozadí Bellovho hudobnoštýľového prerodu. Pramenno-kritické vydanie Procházkovho albumu sa preto sčasti dotýka aj slovenských hudobných dejín.

Editorka Jana Vojtěšková, vedecká pracovníčka Národného muzea – Českého muzea hudby v Prahe, pozná špecifiká editovania korešpondencie hudobníkov veľmi dobre, keďže pred časom vydala edične výborne spracovanú korešpondenciu známeho českého skladateľa Josefa Suka. Svoje skúsenosti tak zúročila aj v recenzovanom Procházkovom albume a pripravila edíciu po obsahovej, koncepcnej, metodologickej, ako aj pramenno-kritickej stránke na vysokej úrovni. Publikácia sa člení na dve časti: v prvej časti sa v zmysle hudobnohistorického úvodu/uviedenia do problematiky charakterizuje editovaná pamiatka z rôznych aspektov, druhá časť je vlastnou edíciou albumu rozšírenou o muzikologické komentáre k editovaným listovým jednotkám a pamätným zápisom.

Prvá časť zahrnuje genézu prameňa, končné spracované biografické profily manželov Ludevíta a Marty Procházkovcov, vyhodnotenie obsahu a kontextov editovanej korešpondencie, edičné zásady a kodikologický popis albumu, ako aj rôzne prehľadové tabuľky, vrátane kalendária k životu a dielu oboch manželov (s. ix – xxxiii, uvádzame odkaz len na českú jazykovú mutáciu). Genéza a osudy pamiatky sú viac ako pozoruhodné, preto sa tu o nich v krátkosti zmienim. Dozvedáme sa, že pamiatka bola zostavená pravdepodobne až po Procházkovej smrti z pôvodného albumu, resp. súboru korešpondencie adresovanej manželom Procházkovcom. Album sa postupne dostal do vlastníctva niekoľkých českých súkromných zberateľov, v súkromnom vlastníctve zostal aj po dražbe v berlínskom aukčnom dome J. A. Stargardt (1908). Súčasťou zbierok Českého muzea hudby, a tým aj vlastníctvom štátu sa stal až roku 2003. Krátky časový horizont, v akom bol Procházkov album vedecky spracovaný a pripravený na publikovanie, tiež vypovedá o výnimočnej historickej hodnote pamiatky.

Ludevít Procházka (1837 – 1888) patrí k muzikologicky reflektovaným osobnostiam najmä v českej, sčasti aj zahraničnej literatúre. Pre danú edíciu bolo však prínosné zaradenie jeho koncízneho biografického profilu, pretože umožňuje lepšie porozumieť personálnym aj tematickým kontextom, ako vyplývajú z analýzy korešpondencie. Ešte väčší treba podčiarknuť zaradenie biografického profilu jeho manželky, speváčky Marty Procházkovej, rodenej Reisingerovej (1849 – 1903), lebo k jej životu je bežne známych iba málo poznatkov. Dr. Ludevít Procházka vyštudoval podobne ako viacerí jeho súčasníci síce právo, ale napokon sa plne venoval hudbe – ako klavirista, skladateľ, dirigent, pedagóg, hudobný kritik, editor a organizátor koncertov. Jana Vojtěšková vyzdvihla šírku jeho vzdelania a aktivít, ako aj mimoriadny hudobný rozhľad a nadšenie, s akým presadzoval modernú českú hudbu a ako Smetanov žiak zvlášť dielo svojho učiteľa. Propagovaniu českej hudby sa venoval tak počas svojho pôsobenia v Prahe, ako aj v Nemecku (Hamburg, Drážďany), kde jeho manželka Marta Procházková získala

operné angažmán. Jeho aktivity organizátora koncertov sa spájali najmä so spolkovou činnosťou, obdivuhodne bohatá bola aj jeho činnosť hudobného publicistu.

V analýze obsahovej zložky editovanej pamiatky s podtitulom *Procházkovy kontakty v zrcadle jeho alba* sa Jana Vojtěšková vyjadrila v tom zmysle, že album bol pravdepodobne zostavený s úmyslom poukázať na neobvyčajnú šírku Procházkových umeleckých kontaktov (s. x), s čím možno plne súhlasiť, pričom ide o osobnosti tak z hudobného, ako aj z mimohudobného prostredia. Obsahová analýza (s. x – xvii) zohľadnila časovú os, čiže chronologický, ale aj tematický aspekt, čo vytvorilo istú žiaducu komplementaritu voči editovanej korešpondencii, zoradenej prevažne abecedne podľa pisateľov/adresantov, kde v popredí stojí individuálny aspekt osobností. V analýze sa detailnejšie reflektujú Procházkove aktivity, ako vyplývajú z obsahu publikovanej korešpondencie a pamätných/spomienkových zápisov: jeho spolková, edičná a kompozičná činnosť, pražská premiéra Lisztovho oratória *Legenda o sv. Alžbete* (1866) a v kontexte s tým aj uvedenie Lisztovho zboru *Slavimo slavno Slaveni!* (1866) v Prahe, záujem o hudbu starších období a historické koncerty, podpora uvádzania diel Leopolda Eugena Méchuru a Méchurove kompozično-estetické postrehy, význam Bellovho kontaktu s Procházkom, kontakty so slovanskými umelcami a vôbec slavistami, ako aj písomné kontakty s početnými hudobnými skladateľmi, interpretmi a hudobnými kritikmi a ďalšie témy. Bližšie sa rozoberajú aj tri listy adresované Marte Procházkovej od Hansa Richtera, Carla Goldmarka a Marthy Remmertovej súvisiace s jej interpretačnou činnosťou a speváckym umením. Zaujali aj zmienky o hudobnom salóne manželov Procházkovcov.

Užitočnou pomôckou sú vyššie spomínané prehľadové tabuľky k rôznym druhom údajov. Umožňujú ľahkú orientáciu v edícii, či už z hľadiska adresantov, profesijného zamerania, chronológie, jazykovej stránky alebo typu dokumentu (list, pamätný zápis a pod.). V albume sa nachádzajú tri listy adresované manželke Marte a päť iným adresátom, ktoré však tiež preukazujú súvislosť s osobou

Ludevíta Procházku. V kodikologickom popise pamiatky upútala podoba krstného mena Procházku v názve albumu na väzbe: „Album / Dr. Ludovít [!] / Procházka“ (s. xx).

Výber relevantnej metódy a koncepcie pri vydaní korešpondencie ako pramenno-kritickej edície je spravidla určený charakterom pramenného materiálu. V druhej časti publikácie (s. 1 – 333) uplatnila editorka Jana Vojtěšková pri práci s pramenným materiálom najnovšie filologické metódy. Jej profesionálny prístup sa odzrkadľuje v korektnej textovej kritike s citlivým vnímaním dobových reálií a kontextov. Tento zreteľ je podporený dopĺňajúcimi hudobnohistorickými komentármi, v ktorých sa odráža celkový rozhľad editorky v súvekej aj novej literatúre, ale aj výsledky ďalšieho pramenného výskumu. Editovaná korešpondencia je písaná v ôsmich jazykoch, a tak k dôležitým predpokladom a pracovným nástrojom patrila aj znalosť cudzích jazykov. Najviac korešpondenčných jednotiek je písaných v češtine a nemčine, početne menšie skupinky listov a pamätných zápisov vytvárajú pramene písané v anglickom, maďarskom, poľskom, ruskom, talianskom a slovenskom jazyku. Duktus písma rôznych adresantov sa pohybuje od kaligraficky úhladného po ťažšie čitateľné písmo (najmä v nemeckom rukopisnom kurente).

Každá korešpondenčná jednotka je transkribovaná v originálnom jazyku formou diplomatického prepisu. Navyše súčasný rozmach reprografickej techniky umožnil začleniť do publikácie aj kvalitnú obrazovú reprodukciu kompletného prameňa. Rozsiahle využitie ikonografického prvku malo však oporu aj v samotnom pramennom materiáli. Okrem listov s notovými ukážkami album totiž obsahoval aj pramene pamätného či spomienkového charakteru so zápisom hudby, v ktorých dominoval notový zápis a text s venovaním bol skôr len doplnkom. Okrem prepisu a faksimile štruktúra každej editovanej jednotky albumu obsahuje ďalej – bilingválne česky a anglicky – základné dokumentačné údaje a regist editovaného prameňa s bohatým poznámkovým aparátom pod čiarou, ktorý sa týka osôb, udalostí, názorov a ďalších záležitostí vyskytujúcich sa v transkribova-

nom texte. Súčasťou tejto štruktúry je tiež bio-bibliografický medailón pisateľa. Služi editorky ku cti, že neopomenula žiaden detail a že medailóny osobností sú spracované dôsledne a koncízne, či už šlo o významnú alebo málo známu osobnosť.

S nadhľadom a dokumentačne precízne sú vyriešené rôzne problematické otázky súvisiace s editovaním albumu, ktoré sa na prvý pohľad javia ako celkom jednoduché. Ako príklad spomeniem číslovanie editovaných jednotiek. Z edičných zásad vyplýva (s. xix), že edícia zachováva pôvodné radenie jednotiek v albume, avšak prináša nové číslovanie, presnejšie sčasti pôvodné a sčasti nové. Nové číslovanie zohľadňuje dve skutočnosti. Prvou je, že album obsahoval aj niekoľko pôvodne nečíslovaných jednotiek. Tieto si v edícii zachovávajú svoje poradie v albume, ale sú v číslovaní odlišené pridaním písmena a alebo b k poradovému číslu, čím sa síce narušila abecedná postupnosť, ktorá je však kompenzovaná v jednej z prehľadových tabuliek (*Abecední přehled pisatelů*, s. xxi – xxvi). Druhá skutočnosť sa týka dávnejšie strateného listu významného českého maliara a ilustrátora Josefa Mánesa. V snahe o zachovanie kompletnosti albumu bol opodstatnené do edície zahrnutý informačný údaj o tomto liste [*85] a v následnom graficky odlišenom dvojitom číslovaní editovaných jednotiek sa už rozlišuje medzi novým a pôvodným číslovaním – 85 [*86] atď. Edícia Procházkovho albumu má tak dnes 169 [*170] číslovaných jednotiek s tým, že reálny počet editovaných jednotiek, vrátane údajov o stratenom Mánesovom liste, vyjadruje číslo 177. Reprezentačná funkcia albumu však znamená, že ide o výber zo zbierky korešpondencie, ktorá pôvodne musela byť podstatne rozsiahlejšia. V priebehu prác na edícii sa navyše v antikvariáte objavili štyri obálky, ktoré pôvodne patrili k albumu. Tieto boli zakúpené pražskou Nadáciou pre dejiny kultúry v strednej Európe a ich reprodukcie s príslušnými údajmi ako dodatok *Appendix* (s. 333) boli tiež zahrnuté do edície.

V albume je zastúpených 116 osobností jednou, eventuálne niekoľkými editovanými

jednotkami, k tomu navyše treba pripočítat jeden vokálny ensemble s kolektívnou pamätnou hudobnou dedikáciou. Z hľadiska profesijného zamerania dominujú, prirodzene, hudobníci a hudobní teoretici (skladatelia, interpreti, pedagógovia, organizátori, hudobní historici a publicisti), ale v menšej miere nájdeme aj zástupcov inej umeleckej sféry (literáti, maliari, herečka) a ďalších profesií (filológ, kňaz, právnik, advokát, politik). Každý list alebo pamätný zápis, či už ide o významnú alebo menej významnú osobnosť, je niečím zaujímavý a vydáva autentické svedectvo o svojej dobe. Spomeniem výberovo *ad demonstrandum* len niekoľko mien pisateľov listov: A. W. Ambros, J. K. Arnold, A. Auspitz-Kolárová, J. L. Bella, E. Šrámková-Bubeníčková, H. von Bülow, A. Dvořák, R. Eitner, A. S. Famin cyn, A. Förchtgott Tovačovský, C. Goldmark, H. Heřmánek, B. Jablonský, A. Joachim, P. Křížkovský, L. Leger, F. Liszt, L. E. Měchura, H. Richter, A. G. Rubinštejn, T. Sladovnik, B. Smetana, A. W. Thayer, V. V. Timanova, J. V. Veit. Pozoruhodný fenomén predstavujú v albume už spomínané jednotky typu pamätných hudobných zápisov s venovaním, medzi nimi od pisateľov ako J. L. Bella, V. V. Bezekirskij, A. Dvořák, E. Chiomi, J. Fabián, W. Górski, A. N. Jesipova, H. Kaan von Albest, W. Kienzl, A. S. Famin cyn, Z. Fibich, A. Peka, N. Plotényi, L. Procházka (B. Smetanovi), E. Reményi, členovia vokálneho Ruského okteta, B. Smetana, C. Viala, W. Żeleński. V pamätných hudobných zápisoch možno vidieť nielen dobové špecifikum, ale aj analógiu medzi hudobno-žánrovým typom najmä klavírných skladieb s názvami *Lístok v pamätníku* (Albumblatt). Je len logické, že sa v týchto hudobných zápisoch odráža tiež hudobná individualita pisateľa.

Už staršia hudobná historiografia si uvedomovala, že veľikáni hudby stoja síce na vrchole pomyslenej pyramídy umenia, základy vyspelej hudobnej kultúry tvorí však dobrá hudobno-organizačná štruktúra a aktivity

hudobníkov na regionálnej a lokálnej úrovni. Ak šírku umeleckých kontaktov Procházku prezentuje v albume početnosť personálneho zastúpenia, podobne šírku jeho hudobno-kultúrnych a umeleckých záujmov dokladá obsahová rozmanitosť a pestrosť tém, obsiahnutých v korešpondencii. Táto rozmanitosť môže poslúžiť ako cenný zdroj poznatkov pri skúmaní a spracovávaní ďalších parciálnych tematických okruhov, ako napríklad koncertná prevádzka, recepcia hudby, kompozičná poetika, hudobnoestetické náhľady, ľudová pieseň a jej spracovanie, slovanofilské idey a mnohé ďalšie.

Korešpondencia patrí síce primárne do kategórie historických dokumentov, prináša však rovnako privátne ako všeobecne historické svedectvá. V editovaných textoch vystupuje preto ako nápadný znak individuálny písomný prejav a jazykový štýl pisateľov, ale zároveň celkovo obdivuhodná kultivovanosť ako obraz medziľudských vzťahov a súvekého spoločenského prostredia, v ktorom sa Procházka pohyboval. Z obsahového a vecného aspektu edícia sústreďuje množstvo cenných poznatkov k problematike hudobnej kultúry stredoeurópskeho priestoru. Potvrďuje tiež, že 19. storočie je obdobím rozkvetu korešpondencie ako komunikačného média.

Rada by som v závere ešte raz vyzdvihla vysokú vedeckú úroveň edície albumu Ludevíta Procházku, ktorá sa týka každého jej parametra, vrátane reprografickej zložky a anglickej jazykovej mutácie. Zároveň ponúka pútavé čítanie aj možnosť komparácie transkribovaného textu a faksimile. Vďaka znamenitej vedeckej akribii editorka Jana Vojtěšková aktualizovala predloženou edíciou na vysokej profesionálnej a muzikologickej úrovni odkaz tejto pozoruhodnej osobnosti. Kvalitne editovaná pamiatka predstavuje dôležitú pamäťovú stopu, dotýkajúcu sa tak dejín českého národného spoločenstva, ako širšieho stredoeurópskeho priestoru.

Jana Lengová